

NOVI SVETSKI POREDAK I NADE NOVOG DOBA

Dušan Pajin

Fakultet likovnih umetnosti Univerziteta u Beogradu

Rezime: Prvi deo posvećen je evoluciji ideja verske tolerancije i sekularizacije, kao nastojanja da se prevaziđu verski ratovi (dva tridesetogodišnja rata) koji su razdirali Evropu tokom XVI i XVII veka. Jedan od ključnih datuma u tom procesu bio je Svetski parlament religija, održan u paviljonima Svetske izložbe, na obali jezera Mičigen, 1893. godine. U drugom delu izlažu se ideje XIX veka (darvinizam, marksizam, psihoanaliza, internacionalizam) koje su trebalo da osveste čoveka i omoguće nastanak jednog novog istorijskog subjekta i nestanak zla u istoriji. Treći deo posvećen je evoluciji ideja vezanih za sintagmu "novi svetski poredak" i to kako u optimističkoj varijanti (svetski poredak kao rešenje gorućih problema sveta: ratova, razoružanja, ekonomskog razvoja, ekoloških problema itd.), tako i u pesimističkoj varijanti (svetski poredak kao sredstvo dominacije i nasilja jedne ili više svetskih sila nad ostatkom sveta). Četvrti deo posvećen je vodećim idejama Novog doba (New Age), evoluciji termina i različitim (često veoma heterogenim) aspektima New Age-a i njegove ideologije. Peti deo teksta posvećen je objašnjenju novog interesa nauke za probleme svesti, tokom devedesetih godina.

PRELAZNI PERIOD

U duhu hrišćanskog učenja o Božjem planu spasenja, život ljudi na zemlji smatra se prelaznim periodom između prvog i drugog dolaska Isusa Hrista (tj. Strašnog suda i uspostavljanja carstva Božijeg na zemlji). Budisti smatraju da je ovo prelazni period - između javljanja Bude Šakjamunija (u VI v. pre n. e.) i Bude Maitreje, koji tek treba da se pojavi.

U žargonu političke teorije socijalizma, socijalizam je prelazni period između kapitalizma i komunizma.

U žargonu Novog svetskog poretka, ovo je prelazno razdoblje između istorije podeljenog i partikularizovanog čovečanstva i epohe u kojoj će biti uspostavljena svetska zajednica (federacija), kojom će biti prevaziđene protivrečnosti prethodne istorije.

U žargonu New Age-a, ovo je prelazno vreme između razdoblja riba i razdoblja vodolije, u kome će duhovno preobraženo i oplemenjeno čovečanstvo ostvariti svetsku zajednicu istinski srećnih ljudi.

Sada postoji termin "tranzicija" kojim se označava novi prelazni period za bivše socijalističke zemlje - iz okvira i uslova socijalističke ekonomije i političkog sistema u okvire i uslove kapitalističke ekonomije i političkog sistema. Termin "zemlje u tranziciji" deluje kao eufemizam - adekvatan termin bio bi "zemlje u agoniji."

VIZANTIJA I ZAPAD

1453. g., kad su Turci zauzeli Konstantinopolj, Nikola Kuzanski je napisao svoje delo *De pace fidei*, izlažući svoja shvatanja o mogućem miru među verama. Papa je -

šesnaest godina pre toga, 1437. g. - poslao Nikolu Kuzanskog u Konstantinopolj radi poboljšanja odnosa između Pravoslavne i Katoličke crkve, što je naišlo na dobrodošlicu od strane Vizantije. Iduće godine Jovan VIII Paleolog došao je sa Vaseljenskim patrijarhom i drugim velikodostojnicima u Feraru u Italiju na sastanak sa Papom. Posle dugih sesija tek 1439. potpisan je dekret u kome je postignuta saglasnost oko mnogih spornih pitanja. Između ostalog, njime je bila predviđena i pomoć Vizantiji protiv Turaka. Međutim, u samoj Vizantiji je to naišlo na neodobravanje, a od strane Zapada nije ispunjen deo ugovora vezan za vojnu i materijalnu pomoć i Vizantija je uskoro pala pod Turke. To je bio konačan neuspeh nastojanja čiji počeci su sezali jedan vek unazad, do Dušanovog vremena - da se napravi savez balkanskih i zapadnih hrišćana protiv Turaka.

Filip III, zvani Dobri (Philippe le Bon, 1396-1467) bio je čovek od ukusa i za vreme njegove vladavine dvorski život u francuskom srednjem veku je dostigao vrhunac sjaja. Filip je 1430 ustanovio red vitezova Zlatnog runa (Toison d'Or), koji je brojao 24 istaknuta feudalca. U svom dvorcu u Lilu, u Burgundiji, priredio je čuvenu gozbu 1454. g. kada su gosti - prilikom iznošenja fazana na sto - dali zavet da će poći u krstaški rat protiv Turaka. Velika vojvodina svečanost predstavljala je završetak i krunu čitavog niza banketa koje su dvorski plemići u međusobnom nadmetanju priređivali jedni drugima. Na njima je trebalo položiti zavet da će se poći u krstaški rat protiv Turaka, da se ponovo osvoji Carigrad. Ovaj krstaški rat bio je vojvodin zvaničan životni ideal. Da bi sve pripremio, imenovao je jednu komisiju kojom je rukovodio Žan de Lanoa, vitez Zlatnog runa. Filip u svojim uspomename beleži posebno svečano raspoloženje koje bi ga obuzimalo u toj prilici "pošto velika i časna dela traže veliku slavu i trajnu uspomenu". Osim tog svečanog raspoloženja koje ga je obuzimalo Filip Dobri je voleo i da osvaja, ali lakši plen nego što je to bio Carigrad - kao što su bile susedne državnice-feudi: Brabant, Luksemburg itd. Neki vele da komisija i dalje radi.

VERSKA TOLERANCIJA

U delu *De pace fidei* Nikola Kuzanski se poduhvata da doktrinarno obrazloži ideju tolerancije. "Njega ne zbunjuju problemi 'partikularnosti': mnogoboštva, judaizma, hrišćanstva, islama. Sledeći *via negativa*, Kuzanski iznosi na videlo ne samo diskontinuitete, već i kontinuitete... jer mnogobošci 'obožavaju božanstvo u svim bogovima'... 'imena pripisana Bogu potiču od onih koje je on stvorio; sam po sebi, Bog je neizreciv i iznad svega što bi se moglo imenovati ili reći'" (Elijade, III: 181).

Čitava tri veka ova knjiga je bila zanemarena, jer je Evropa bila puna besa, koji je njen jugoistok pretvorio u laku žrtvu turskih osvajanja, a njen zapad u poprište borbi s jeresima i klanicu verskih ratova, od kojih su najžešći bila dva tridesetogodišnja, jedan u Francuskoj (1562-98), a drugi u Srednjoj Evropi, pre svega Nemačkoj (1618-48).

Izmorenoj Evropi nova generacija mislilaca nudi izlaz u verskoj toleranciji. Jedni će toleranciju zasnivati na etici kao nečemu što može premostiti versku isključivost, kao Pjer Bajl (Pierre Bayle), koji u svom *Istorijskom i kritičkom rečniku* (iz 1695-7 god.) govori o slobodi veroispovesti i savesti u kontekstu prava Francuza da budu protestanti (hugenoti), ili katolici. Oko sto godina kasnije Didro i Volter će toleranciju zasnivati na

tezi o prirodnoj religiji i na razumu. Didro (Denis Diderot), u delu *O dovoljnosti prirodne religije*, ističe da se spor istorijskih religija ne može razrešiti, jer svaka od njih pretenduje na apsolutnu superiornost nad drugima i odbacuje sva druga uverenja. Otkrivena religija dolazi spolja i razlikuje se u zavisnosti od podneblja, klime i tradicije, a prirodna religija je uvek ista i otkriva se u sebi. Ona prva zavađa čoveka sa čovekom, izlaže mudre besu i progonu nezalica i fanatika, ona druga ujedinjuje hrišćane i nehrišćane, učene i neobrazovane.

U svom *Traktatu o toleranciji* (iz 1763) Volter (Voltaire) ističe da je tolerancija "apanaža razuma", tj. on smatra da je to trijumf filozofije ako "danas" (tj. krajem XVIII veka) Jevrejin, katolik, luteran, pravoslavac, kalvinista i anabaptista mogu da žive kao braća i da doprinesu dobrobiti društva. Kad se ljudi oslone na razum (kad je rečeno da je razum najbolje raspoređena stvar na svetu, ostalo je nejasno da li je to bila ironična ili ozbiljna opaska), onda nerazumni sukobi prestaju sami od sebe.

Vidimo, dakle, da su se do tog vremena uobličila određena stanovišta u zasnivanju ideje verske tolerancije, koja su ostala u opticaju do našeg vremena.

a) Socijalno stanovište polazi od pretpostavke da svi pripadnici jedne zajednice (društva, države) imaju zajedničku dobrobit, odnosno interese koji ih mogu na pozitivan način povezati, bez obzira na njihovu veroispovest, a netolerancija, odnosno verske borbe (i rat), nisu u opštem interesu.

b) Etičko stanovište polazi od pretpostavke da postoji opštevažeća (antropološki, ili filozofski zasnovana) etika koja nalaže poštovanje drugog čoveka bez obzira na njegovu versku pripadnost, odnosno da je zajednica ljudi "starija" od verske zajednice.

c) Etičko zasnivanje tolerancije je izvedeno pozivanjem i na određene delove svetih spisa pojedinih religija, budući da je u njima moguće naći i potkrepljenje za sveti rat, a i načela koja upućuju na toleranciju i milosrđe, posebno uočavanjem tzv. zlatnog pravila u njegovom pozitivnom, odnosno negativnom vidu: čini/ne čini drugome ono što želiš/ne želiš da tebi bude učinjeno/ne čini-ne.

d) Tolerancija se zasnivala i na pretpostavci da postoji (ili je postojala) tzv. prirodna religija (spontana, jednostavna religioznost) koja ne sadrži versku netrpeljivost i naglašenu svest o posebnoj, vlastitoj "izabranosti"). Od XIX veka naovamo ideju prirodne religije smenjuje uverenje da će u budućnosti možda nastati neka sveopšta, univerzalna religija, u koju će se sliti sadašnje posebne religije, ili pak oni njihovi delovi koji imaju univerzalni karakter. Taj proces bi, po tumačenju zastupnika ove ideje, mogao teći naporedo ili nezavisno od opšteg procesa globalnog povezivanja čovečanstva.

e) Tolerancija je zasnovana i na mističkom iskustvu različitih religija - posebno ideji da postoji jedinstvena suština božanstva, pa time i zajednička pra-osnova svih religija. Ovo je (istorijski gledano) verovatno najstariji način izvođenja/zasnivanja ideje tolerancije, a nalazimo ga u egipatskoj, indijskoj, grčkoj, hrišćanskoj, islamskoj i nekim drugim tradicijama, odnosno religijama. Ta ideja stara je koliko i verski sukobi.

DIJALOG RELIGIJA

Svetska izložba u Čikagu otvorena je 1893. godine da bi se obeležila 400-godišnjica otkrića Amerike. Po prvi put svetu je predstavljeno električno osvetljenje. Primenivši Tesline patente Vestinghaus (Westinghouse) je demonstrirao svetu mogućnosti struje, a Tesla je najširem auditorijumu predstavio još neprimenjene pronalaskе, kao što je obrtno magnetno polje (sa "čarobnim" jaketom koje se vrti) i paljenje električnih lampi provođenjem struja visokog naponа (od milion volti) kroz njegovo telo. U sklopu tog kompleksа zgrada - malog grada koji je bio podignut na obali jezera Mičigen radi Izložbe - septembra iste godine održan je i Svetski parlament religija, kao duhovni izraz Izložbe i cele dolazeće epohe. U tom "Belom gradu", kako su ga nazvali, svetu su predstavljena dostignućа u oblasti obrazovanja, umetnosti i tehnologije (pre svega elektriciteta). Posle nekoliko vekova, u kojima su besneli verski ratovi i odigrali se sukobi religije i nauke (najpre astronomije, a zatim biologije), smatralo se da svetu treba predstaviti novu ulogu religije u epohi koja dolazi. Sami hrišćanski misionari su u prethodnim vekovima bili među prvima koji su upoznali velike zemlje i kulture Azije i u nastojanju da prošire hrišćanstvo i sami su upoznali domaće religije. Parlament religija je predstavljao prvi globalni susret hemisfera u religijskoj ravni, a da se pri tome nije postavljalo pitanje isključive premoći ove ili one religije, odnosno konfesije. Domaćini su bili protestanti, a uz predstavnike katoličanstva i jevrejstva, tu su bili i predstavnici različitih religija iz Indije, Kine, Japana, Sri Lanke. Ovaj skup je označio početak međureligijske saradnje u vremenu koje je usledilo, iako nije predstavljao i kraj verskih sukoba u različitim delovima sveta [1].

OSNOVE TOLERANCIJE

U poslednjih sto godina može se zapaziti da je došlo do promene u jednom od osnovnih stavova. Dok je u vreme održavanja Svetskog parlamentа religija nada u postizanje verske tolerancije vezivana uz ideju da bi u budućnosti mogla biti stvorena neka univerzalna, nadkonfesionalna religija, sada preovlađuje stav da to nije verovatno, a nije ni neophodno. Smatra se da ljudi različitih veroispovesti mogu da ostvare saradnju na pitanjima koja su od zajedničkog interesa (kao što su mir, ekonomska saradnja i zaštita sredine) i da uslov te saradnje nije da svi usvoje jednu religiju, nego da se slože oko puteva ostvarivanja tih zajedničkih interesa, zadržavajući vlastiti identitet i veru. Ono što je presudno jeste da se razlike u veri ne instrumentalizuju radi podsticanja antagonizama i sukoba koji imaju u osnovi druge razloge, koje (tako instrumentalizovana) religija treba da prikrije, ili zamagli. Drugi princip jeste da država, kao zajednica građana različitih veroispovesti, bude nezavisna od religije, tj. ne bude izjednačena, ili povezana sa jednom verom (princip sekularizacije).

Nezavisno od institucionalne forme tolerancije, u individualnoj ravni mogu se postaviti pitanja na koja je teško odgovoriti. Na primer: da li je govor mog Boga drugačiji od govora drugih Bogova njihovim vernicima? Ako jeste, da li je tu moguće uspostaviti nešto "između" mene i pripadnika druge religije? Ako jedan od božjih naloga glasi: "Nemoj imati drugih bogova uza me" ("Druga knjiga Mojsijeva", 20:3), ili "Ja sam uistinu Alah, drugog boga, osim Mene, nema" (*Kuran*, XX, 14), treba li da

nastojim - milom ili silom - da i druge privedem Bogu jedinome. Možda je izlaz ako kažem da u tekstovima različitih tradicija Bog podvlači svoju jednost i jedinstvenost, te da je to isti Bog koji se oglašava u različitim tekstovima na različite načine. Ali, iz onog što Bog kaže, vidim da i on "zna" za druge bogove, bilo da to izričito kaže, nalažući da ih se klonim, ili samo posredno, ističući svoju jedinstvenost. Ako sam u krajnjoj liniji odgovoran Bogu, u kakvom se svetlu pojavljuje odgovornost mojem Bogu u odnosu na odgovornost drugoga njegovom Bogu? Da li je moguće da uspostavim i podelim svoju odgovornost bar sa drugim hrišćanima koji mi prete, ili me mrcvare, ili kojima ja pretim, a možda ću ih i mrcvariti? Ako ne znam kako da svoju odgovornost povežem sa drugim hrišćanima, kako ću sa muslimanima, budistima, šintoistima, bahajcima? U istoriji religije mnogo puta se događalo da je stepen "trenja" između ogranaka iste vere nekad veći nego između različitih vera. Religija drugog postaje mi utoliko podnošljivija ukoliko je moja religija njemu podnošljivija i mi možemo ustanoviti mnoge zajedničke interese, ako obratimo pažnju na ono što nas povezuje, čak i ako ne trgujemo.

SEKULARIZACIJA

Treći proces od značaja za razumevanje duhovne situacije u Novom veku je sekularizacija. Obično se o sekularizaciji govori u paru sa modernizacijom. Na ustavnoj i političkoj ravni sekularizacija je značila ukidanje državne religije (država više ne daje ekonomsku pomoć crkvi, kao što su joj feudanci darivali imanja i posede), niti podržava njenu presudnu ulogu u društvu (odvajanje religije i crkve od države, prava i obrazovanja). Sociološki, sekularizacija znači da religija, crkva i sveštenstvo prestaju da budu meritorni činoci u različitim domenima društvenog života: u vlasti (vlast nije više delegirana "od Boga"), pravu (ustanovljuje se građansko pravo), obrazovanju (nauka preuzima njihovu ulogu u obrazovnom sistemu), a religijska učenja se odvajaju od državnih škola. Ukidaju se religijski ispiti za javne službe. Filozofski, sekularizacija znači da razum i nauka preuzimaju ulogu "poslednje reči" od vere, oni određuju shvatanje i tumačenje sveta. U slučaju razilaženja naučne i verske istine, religija više ne može da zabrani i kazni iznošenje naučne istine.

Maks Veber je smatrao da modernizacija i sekularizacija znače skidanje "čarolije" sa sveta u celini, jer ukidaju sve nadljudske i nadprirodne činioce i sile: bogove i duhove koji vladaju svetom u predindustrijskim društvima. Na njihovo mesto sekularizacija i modernizacija dovode naučno tumačenje sveta. U procesu sekularizacije bivaju zamenjene mnoge religijske insitucije, a verski običaji i uverenja bivaju zamenjeni autoritetom nauke i razuma. Proces je iz Evrope prenet u "paketu" industrijalizacije u ne-evropske zemlje, a bio je pojačan i ubrzan u socijalističkim zemljama u procesu "ateizacije". Sekularizacija postoji naporedo sa mnogim religijskim običajima (krštenje, venčanje, sahrana), a religijska uverenja su se održala i preobrazila, primajući i nove forme.

Iako je sekularizacija bila opšta tendencija u mnogim zemljama, religija je zadržala određeno mesto u društvu i životu ljudi, a u pojedinim delovima sveta dolazi do obnove i jačanja religioznosti, nekad i u radiklanoj formi koja se naziva verskim

fundamentalizmom (islamski fundamentalizam je najradikalniji, iako se slične, tendencije - u blažoj formi - mogu uočiti i u nekim zemljama u kojima su budizam, ili hrišćanstvo preovlađujuće religije).

OSVEŠĆIVANJE ČOVEKA

Krajem XVIII veka ustanovljeno je da je razum suštinsko svojstvo čoveka, koje ga razlikuje od ostalih bića. To što ljudi često donose nerazumne odluke, ili se nerazumno ponašaju tumačeno je time da su zatucani i zaslepenjeni, dakle, nije im omogućeno da koriste razum, a to će biti moguće tek kad se uvede opšte i besplatno obrazovanje, bez obzira na pol i materijalno stanje. Posle 200 godina možemo reći da ove prosvetiteljske nade (vezane za projekt "razum i obrazovanje") nisu ostvarene.

Tokom XIX veka dogodile su četiri važne stvari. Darwin je "osvestio" nastanak života i živih vrsta, Marks je "osvestio" ustrojstvo i dinamiku istorije i društva, a Frojd je "osvestio" nesvesno. Izgledalo je da sad imamo objašnjenje prethodnog neuspeha. Marksisti su govorili - iako imaju razum ljudi su u vlasti klasnih interesa i klasne svesti i tako će biti dok ne izvedu revoluciju. Psihoanalitičari su govorili - iako imaju razum, ljudi su u vlasti nesvesnih sila, sve dok ne upoznaju svoje nesvesno. Dakle, od prvobitne zajednice do Marksa ljudi su bili u vlasti slepih sila istorije, a od nastanka homo sapiensa do Frojda bili su u vlasti slepih sila nesvesnog.

Tako je Darwin osvestio čovekovo poreklo, Marks čovekovu istoriju, a Frojd čovekovo nesvesno. Sada na putu prevazilaženja velikih zala istorije čovečanstva nije više ništa stajalo na putu. Mrak iskona, mrak istorije i mrak čovekovog nesvesnog i njegovih slepih instikata su osvetljeni i izneti na videlo. Pošto nije Bog stvorio živa bića za šest dana, nego su ona rezultat duge evolucije života, rešenje nije u dijalogu sa Bogom - niti nevolje potiču od kršenja njegovih zabrana, niti je izlaz u pokajanju i oprostaju koji treba da zaslužimo i dobijemo od njega, nego čovek treba da primeni saznanja o prirodi koja je stekao i nađe svoje mesto u velikoj porodici života. Na sličan način, pošto je postao svestan razvoja proizvodnje i proizvodnih odnosa, koji uslovljavaju njihov život, patnje i sukobe kroz istoriju, on će sada početi da planira svoju istoriju i uslove vlastitog života u društvu, umesto da bude njihova nesvesna žrtva. Konačno, čovek postaje svestan da je (kao individua, ili kao zajednica) osim svesnog života, u mnogim svojim uverenjima, odlukama i akcijama, pod uticajem nesvesnog. Tamo gde je nesvesno, sada će doći svest i čovek će se osloboditi robovanja nesvesnim instinktima. Na osnovu svega toga - očekivalo se - izrašće jedan internacionalizam (univerzalizam), nestaće silne (veštačke, neprirodne) podele i sukobi među ljudima, zasnovani na rasnoj, nacionalnoj, verskoj, klasnoj, političkoj itd. pripadnosti. Zbratimljeno, osvešćeno čovečanstvo (povezano Komunističkom internacionalom, a kasnije Internetom i lancem picerija koje drži naša kompanija) radiće zajedničkim snagama na opštoj dobrobiti čoveka.

Na osnovu svega toga stvorena je humanistička predstava o čoveku kao "građaninu sveta," koji se ne svodi na ovu ili onu konfesiju, naciju ili klasu, nego deli nešto zajedničko svim ljudima sveta (velika foto-izložba pre četrdesetak godina, koju su organizovale UN pod naslovom "Porodica čoveka," je na upečatljiv i neposredan

("dokumentaran") način, trebalo da nas zbliži sa svim rasama i ljudima sveta). Dakle, ne postoji više izabrani narod, više i niže rase - svi smo mi ljudi, članovi jedinstvenog antropološkog stabla.

Pred našim očima se sada ocrtavao jedan novi čovek, osvešćeni subjekt - koji nije više genetski ograničen svojim nasleđem, nije zaslepljen neznanjem i predrasudama, ograničen klasnom svešću, ili svojom podsvešću - koji će uzeti "stvar u svoje ruke".

(1) Uz pomoć genetike stvoriće nove, bolje biljne i životinjske vrste - pa i boljeg čoveka.

(2) Uz pomoć poznavanja zakona istorije i društva, oslobodiće se istorijske stihije i svesno će planirati razvoj proizvodnih snaga i proizvodnih odnosa, stvoriće bolje društvo i istorijske uslove za ljude.

(3) Uz pomoć psihoanalize osvestiće svoje nesvesno, koje ga je uslovljavalo svojim mračnim snagama. Shvatajući ulogu potsvesti u ponašanju pojedinca i zajednice, taj novi subjekt izlećiće duševne poremećaje pojedinaca i preduprediti kolektivna ludila, koja su kroz istoriju povremeno zahvataju manje, ili veće grupe ljudi.

(4) Na osnovu svega toga izrašće internacionalna, univerzalistička svest koja će mu omogućiti da shvati da su sve podele između ljudi veštačke i nametnute. Raspršiće se kao magla mračna osnova iz koje su do sada nicali beskrajni sukobi i antagonizmi između ljudi.

Već do kraja XIX i početka XX veka sve ove četiri ideje su uobličene i sa nestrpljenjem je očekivana njihova primena i rezultati u novom, XX veku. Utoliko više su svi bili razočarani kada se čovečanstvo obrušilo u kolektivno razaranje koje je nadmašalo sva pređašnja - u I sv. rat.

SOCIJALIZAM

Reklo bi se da su samo boljševici likovali - oni su verovali da se time "samo potvrđuju gvozdeni zakoni istorije" koje je Marks otkrio - tj. da kapitalizam više ne može da reši "nagomilane protivrečnosti" i da je ušao u svoju "poslednju fazu" - imperijalizam, posle čega će uslediti svetska revolucija proletarijata i generalno ozdravljenje istorije i čovečanstva u "svetlom carstvu komunizma". Ta teorija je još izgledalo da "radi" i kao objašnjenje za pojavu fašizma i nacional-socijalizma, ali je njena paradoksalnost postala očigledna kad se javio staljinizam, jer je ispalo da najbolja teorija istorije ne može da objasni ono što se zbiva u najboljem društvu - u socijalizmu [2].

Te nevolje, koje su izgledale samo teorijske (ali na dugu stazu pokazaće se i kao nevolje istorijske prakse) kao da čitavih 50 godina nisu bitno uticale na nešto što je u to vreme očito bilo jedno od onih prelaznih istorijskih rešenja - nove socijalističke revolucije i prevrati zbivaće se narednih pedeset godina posle Oktobarske revolucije, što je stvaralo osećanje da je socijalizam (u stvari, u Marksovoj dijagnostici to bi pre bio "primitivni komunizam") zaista "svetsko-istorijski proces" - da on predstavlja i "rešenje" za zemlje "trećeg sveta" Azije i Afrike, a u svojoj "razvijenoj formi" i za ceo svet [3].

Što se tiče odnosa prema darvinističkom i psihoanalitičkom nasleđu, marksistička teorija je bila kompatibilna sa evolucionizmom, ali je imala izvestan antagonizam prema psihoanalizi, jer je nekim marksistima izgledalo da psihoanalitičke tvrdnje o presudnom uticaju potsvesti na ljudsko ponašanje i kulturu, dovodi u pitanje neke njihove teorije, posebno teoriju o klasnoj svesti. Neki talentovaniji marksisti, kao From, shvatili su da to nije nužno i da se može izgladiti, ili čak preokrenuti u korist marksizma.

Oni koji su naslućivali slom tadašnjih formi socijalizma, nastojali su da razviju teoriju socijalizma zasnovanog na višepartijskom sistemu i kapitalističkoj ekonomiji, ali pokušaji da se takav prelaz načini (perestrojka, jugoslovenska konfederacija, poznata kao ustavna reforma 1974) u praksi su - umesto oporavka - obično vodili raspadu i mrvljenju, kako na državnom planu (raspad federacije), tako i ekonomskom planu (treba se nadati da će "kineski put" biti izuzetak od ovoga). Pri tome, karakteristično je bilo to da se nacionalizam, koji je u XIX veku bio integrativni faktor (formiranje novih nacionalnih država objedinjavanjem državnica i grofovija), sada pokazao kao dezintegrativni faktor (razbijanje sovjetske i jugoslovenske federacije).

Glavni udar nije došao iz teorije, nego baš iz "prakse," za koju su se marksisti različitih struja uvek pozivali kao na krajnje merilo. Ispostavilo se da socijalizam polako gubi korak upravo sa onim što je smatrao svojim glavnim terenom - sa istorijom [4]. Bilo je teorijskih pokušaja, a i pokušaja u "praksi" - da se socijalizam popravi, reformiše, revidira (samoupravljanje, liberalizam, socijalizam sa ljudskim likom, višepartijski politički sistem u socijalizmu itd.), ili pokušaja da se radikalizuje, da se "vrati korenima" (marksistički fundamentalizam: kulturna revolucija u Kini, "crveni kmeri" u Kambodži) - ali, i jedno i drugo je završavalo još u većoj krizi. Posle sedamdeset pet godina može se reći da slom socijalizma (globalni, a i u pojedinim zemljama), nije njegova glavna "krivica." To što marksizam i socijalizam nisu ostvarili svoja obećanja da će uspostaviti bolji poredak nije najveća nevolja koja je snašla stanovnike pojedinih zemalja - gore je to što su se oni sada našli opet na početnoj stanici, tj. tamo gde ih je kapitalizam ostavio, a socijalizam preuzeo, pre više decenija.

Oni sada moraju iznova da kreću u prve razrede kapitalizma, koje bi možda do sada već savladali (možda, jer znamo da ni to nije pravilo - postoje zemlje koje su još uvek u prvim razredima kapitalizma, iako su ga imale svo to vreme). U tim prvim razredima u odnosu na spoljno okruženje uspostavlja se status kolonije, a u unutrašnjim odnosima kapitalizam se brka sa mafijaško-gangsterskim odnosima. Druga nevolja je što socijalizam nije uspeo da stvori državu kao servis društva - državu koja služi zajednici i koja, kao služba od zajedničkog interesa, traje nezavisno od promene ideologije. Da je to uspeo, onda kriza ideologije, ili vladajuće strukture, ne bi značila da zbog toga prestaju da funkcionišu policija (kao služba koja suzbija kriminal), zdravstvo, ili vodovod. Pošto socijalizam nije stvorio takvu državu, raspad političke strukture vodio je raspadu zajednice (federacije) i raspadu socijalnih funkcija države (tj. anarhiji i rasulu i u tzv. običnim stvarima).

Međutim, istorijska procena "socijalističkog perioda" biće moguća tek kad političko "da ili ne" ustupi mesto istorijskom procenivanju, koje se zasnivana diferenciranom pristupu. I to iz dva razloga. Prvo, u različitim zemljama socijalizam je značio različite

stvari. Drugo, u nekima od njih, u tom periodu ostvareni su istorijski maksimumi u pojedinim domenima. Ako se zadržimo na Jugoslaviji, onda vidimo da su u tom periodu ostvareni dometi (rešenja) u različitim sferama, koji se izgleda neće skoro dostići čak ni u onim delovima ex-Jugoslavije koji su najmanje urušeni trećim balkanskim secesionističkim ratom i "intervencijama" međunarodne zajednice. Jedino što su ti dometi i rešenja bili "prelazni" kao i sve ostalo. Ukratko, o rdavim stranama socijalizma može se ubedljivo govoriti tek kad na istom terenu bude stvoreno nešto bolje.

Ali, slom socijalizma (kao "svetsko-istorijskog procesa") može da nam odvuče pažnju od celine. Reč je o jednoj od velikih ideja iz prošlog veka, a celinu čini (zajedno sa ovom) i slom druge tri ideje, odnosno celokupnog antropološkog projekta, zamisli o osvešćenom čoveku. Ispostavilo se da otkriće potsvesti i nesvesnog nije bitno uticalo na smanjenje duševnih poremećaja i opšte (kolektivne) sumanutosti čoveka, kao što nova društva ni nova genetika nisu uticali na to da se stvori neki novi bolji (svesniji) čovek. S druge strane, stvaranje novih sorti žitarica itd., je dobit anulirana sumanutim rastom svetskog stanovništva, posebno u najugroženijim regionima. Kad čitamo Jaspersovo delo *Duhovna situacija našeg vremena* (pisano oko 1930) vidimo da se on brine zbog rasta svetskog stanovništva, jer konstatuje da je oko 1800. godine bilo oko 800 miliona stanovnika na zemlji, a te (1930) milijardu i 800 miliona stanovnika. Znači, za 130 godina broj je porastao za milijardu. Danas nam njegova zabrinutost izgleda smešna, ne zato što smo problem rešili, nego zato što nam brojka koja je njega brinula danas izgleda smešna kao razlog za brigu. U međuvremenu, za ovih 60 godina, broj ljudi na zemlji se uvećao za preko 4 milijardi. Od vremena paleolita (kad je možda na celoj planeti bilo oko milion-dva ljudi) do danas, ljudi su zadržali neke konstante u međusobnim odnosima: otimačinu teritorije, staništa, i/ili nekih dobara, odnosno ubistvo kao "konačno rešenje." Uništavanje biljnog i životinjskog sveta u odnosu sa okolinom. Novi svetski poredak je počeo u paleolitu. Sve ostalo su varijable.

NOVI SVETSKI POREDAK

Proces sekularizacije koji je otpočeo u vreme Francuske revolucije i nastavio se do sedamdesetih godina našeg veka, bitno je oslabio uticaj religije na društvo i kulturu (proces ateizacije u socijalističkim zemljama je to ubrzao i pojačao - ali ova dva procesa ne treba brkati, ili izjednačavati). Neki su skloni da slabljenje uticaja religije dovedu u vezu sa određenim negativnim tendencijama (od kojih smo neke i opisali), tj. da povratno zaključuje, kako je greška napravljena sa racionalizmom, prosvetiteljstvom, socijalizmom i svim novovekovnim tendencijama, pa se, prema tome, nevolje našeg veka mogu rešiti povratkom religiji. Pri tome se zaboravlja da je religija (odnosno borba različitih konfesija, udruženih sa određenim društvenim snagama, vojnom moći itd.) tokom dugog perioda bila globalni i regionalni činilac razdora i žestokih verskih ratova tokom više od petnaest vekova i da je sekularizacija nastala kao pokušaj rešenja, odnosno prevazilaženja te situacije. Racionalizam, nihilizam, anarhizam, socijalizam, boljševizam, internacionalizam itd., nastali su (većim delom) i kao reakcija na prethodni kaos, izazvan verskom i nacionalnom isključivošću predašnjih vremena.

Novi svetski poredak (New World Order) je sintagma koja se počev od dvadesetih godina našeg veka upotrebljavala u različitim značenjima, mada bi se ona mogla primeniti i unazad, od Kolumbovog vremena, kad počinje globalna ekspanzija i razvoj kolonijalizma. Danas mnogi pod tim podrazumevaju pre svega nov globalni raspored moći, koji se odigrao poslednjih sedam godina, od vremena kada se raspao "istočni blok" i SSSR, a NATO (odnosno "zapadni blok") ostao jedini igrač na sceni zapadne hemisfere. Istovremeno sa tim, kapitalistički model ekonomije i političkog života se nametnuo kao jedina, globalna alternativa. Ne postavlja se više pitanje da li ćete se uključiti ili ne u "novi svetski poredak", nego pod kojim uslovima, po koju cenu (što zavisi od toga koliko vam je, pre cenjkanja, "oborena cena").

Međutim, treba podsetiti da je sintagma "novi svetski poredak" starija od situacije koju imamo u vidu poslednjih sedam godina i da je u našem veku imala i bitno drugačija značenja u odnosu na ono koje ima danas.

Prvih decenija našeg veka termin se istovremeno vezivao i za nade i za strahovanja da bi mogla biti uspostavljena neka vrsta svetske federacije, svetskog poretka, ili vlade. Ova dva protivrečna značenja i stava vezana za sintagmu "novi svetski poredak" su ostala do danas. To je važno imati u vidu ako ne želimo da budemo opčinjeni samo jednim značenjem - što je inače često u publicistici.

Jedni su za novi svetski poredak, svetsku federaciju, ili vladu, vezivali očekivanja i poboljšanja svetskih i nacionalnih, ekonomskih i političkih prilika, ukidanje uslova i razloga za regionalne i svetske ratove itd. Ukratko, novi svetski poredak, koji bi bio uspostavljen svetskom federacijom i svetskom vladom, bio bi pozitivna novina u svekolikoj istoriji čovečanstva. Za tu ideju zalagao se 40 godina (1913-1953) i jedan naš teoretičar, Dimitrije Mitrinović (vidi Pajin, 1984: 33-44), koji je ova svoja shvatanja počeo da izlaže u časopisu (socijalista fabijanske orijentacije) *Novo Doba* (*New Age*, London 1906-1922, gl. urednik Alfred James Orage, 1873-1934) 1920 godine i nastavio da ih razvija sve do svoje smrti (1953). U zacrtavanju ovog programa Mitrinović nabacuje i ideju osnivanja jednog Svetskog grada (neka vrsta svetske prestonice), svečovečanskog metropolisa. Od 1931 Mitrinović se usredsređuje na propagiranje stvaranja federacije Evrope (koja bi trebalo da osigura stabilnost evropske zajednice i bude prvi korak ka stvaranju novog svetskog poretka. Istovremeno, oni se nada da bi se tako mogao preduprediti uspon nacizma i preteći rat. U sličnom duhu od 1933 svoje ideje razvijaju i Vels (H.G. Wells, 1933), takođe u Britaniji (kao i Mitrinović) i Sri Aurobindo u Indiji.

Drugi sintagmu "Novi svetski poredak" povezuju sa teorijom zavere. Naime, sa ideološko-političkom polarizacijom, sintagma se javlja (i) u negativnom značenju, poprimajući vidove političke paranoje. Jedni sumnjaju da postoji masonsko-jevrejska zavera da se "zavлада svetom" (teoriju su obično lansirale nacionalističke ideologije - zasnivajući je na *Protokolima cioniskih mudraca*), a kasnije se masonima i Jevrejima pridodaju komunisti. Dakle, dok su se jedni otvoreno zalagali za novi svetski poredak kao za rešenje glavnih svetskih problema i sukoba, drugi tom sintagmom označavaju tajni plan neke uticajne grupe, ili organizacije, da ovlada svetom na štetu ostalog dela sveta i zavede vlastitu dominaciju [5]. U globalnoj paranoji koja se razvija posle II sv. rata, "leve snage" veruju da desničari imaju tajni plan i organizacije kojima će

uspostaviti svoj svetski poredak, a "desne snage" veruju da levičari imaju svoje tajne agente i planove kojima će uspostaviti svetski komunizam. Posle poraza fašizma, teorija zavere svodi se na zaveru Moskve da uspostavi svetski komunistički poredak (domino teorija itd.). Komunisti su, pak, strepeli da postoji globalna zavera da se omekša i sruši istočni blok i socijalizam i vaspostavi globalni kapitalistički poredak. Činjenica da se ovo drugo zaista i dogodilo, reklo bi se da govori u prilog ovom verovanju. Ali, sa time stoji kao i sa padom Rimskog carstva (manja je u tome zasluga Atila, nego rimskih senatora i careva).

Oni koji svetsku vladu vide u pozitivnom svetlu, različito su motivisani, ali svima im je zajedničko da u takvoj instituciji vide rešenje određenih problema: ekonomskih, političkih, vojnih (razoružanje i svetski mir), ekoloških, eugeničkih... Recimo, Džulijan Haksli (Sir Julian Huxley) je još pre 50 godina (1948 - u vreme kad je bio predsednik UNESKA) govorio o potrebi da se počne misliti o eugenici i ljudi obaveste o teškim posledicama koje zanemarivanje te teme ima i imaće na svetsku populaciju, a znamo da je čak i ideja obične kontrole rađanja (jednu njenu varijantu su u svojim okolnostima pokušale, ili pokušavaju da sprovedu Indija i Kina) ostala (politički i psihološki) nepopularna do danas.

Mnogi su u Ujedinjenim nacijama (i agencijama UN) videli zametak svetske vlade, ili novog svetskog poretka, a drugi su se zalagali da se Povelja UN izmeni tako da postane Ustav prave svetske vlade.

Rokfelerov fond je u publikaciji iz 1959 (*The Mid-Century Challenge to U.S. Foreign Policy*) afirmisao ideju da SAD treba da se prihvate zadatka koji im je "nametnula" istorija - da uobliče novi svetski poredak u svim njegovim aspektima: duhovnom, ekonomskom, političkom i društvenom. 1962. godine Nelson Rokfeler piše da postoji groznica nacionalizma, ali da su nacionalne države sve manje sposobne da sprovedu svoje internacionalne zadatke, pa je potrebno izgraditi novi svetski poredak sa predanom verom u bratstvo čovečanstva, jer će pre nego i pretpostavljamo nići osnova za federalno ustrojstvo slobodnog sveta (sintagma "slobodni svet" je tada označavala ne-socijalističke zemlje).

Stejt department je 1961. napravio dokument pod naslovom *Bez rata: plan SAD opštem i potpunom razoružanju u mirnom svetu* (State department docum. no. 7277). Taj plan je trebalo sprovesti u tri faze, a cilj je bio razoružanje svih država i naoružavanje UN tako da nijedna država ne bude u stanju da se vojno suprotstavi mirovnim snagama UN.

Predsednik Nikson u poseti Kini 1972. nazdravlja Ču En-laju rečima: "Nadam se da ćemo izgraditi novi svetski poredak." Iste godine Roj Eš (Roy M. Ash), direktor Odeljenja za upravljanje i budžet SAD (Office of Management and Budget), kaže da će za 20 godina biti stvoreni insitucionalni okviri za svetsku ekonomsku zajednicu, a nacionalni suverenitet će preći na nadnacionalnu vlast. Tih godina još uvek će se povlačiti po publicistici žestoke kritike na račun SSSR-a, zbog agresije na Čehoslovačku i sovjetske teorije "ograničenog suvereniteta" kojom je ta agresija opravdavana.

1973. je objavljen *Humanistički Manifest II* u kome se kaže:

"The next century can be and should be the humanistic century...we stand at the dawn of a new age...a secular society on a planetary scale...As non-theists we begin with humans not God, nature not deity...we deplore the division of humankind on nationalistic grounds....Thus we look to the development of a system of world law and a world order based upon transnational federal government....The true revolution is occurring." *

1975. izlazi studija *Novi svetski poredak* u izdanju Centra za međ. studije, Univerziteta u Princetonu. U samoj američkoj javnosti i među članovima Kongresa stavovi su podeljeni - jedni se zalažu za to da se SAD pridruže drugima u stvaranju Novog svetkog poretka i suze svoj nacionalni suverenitet, a drugi strepe da to znači predaju nacionalnog suvereniteta međunarodnim organizacijama i da će se tim putem ekonomska dobra koja je stvorio američki narod raspodeliti svetu (član Kongresa Marjorie Holt i gener. Chester Ward). Možda pre 20 godina ova dilema nije bila smešna (izmišljena) kao danas - možda tada SAD nisu diktirale, nego poštovale odluke UN.

O čemu je reč biva jasnije 1991., kada S. Tarnar (Stansfield Turner, ranije direktor CIA, sada na Univerzitetu Rhodes) kaže: "This is an example - the situation between the United Nations and Iraq - where the United Nations is deliberately intruding into the sovereignty of a sovereign nation ... Now this is a marvelous precedent (to be used in) all countries of the world ..." **

TOTEM DRŽAVNOSTI I TABU "JUGOSLAVIJA"

Sada biva jasnije zašto Jugoslavija može da se drži pod sankcijama sa lažnim optužbama, zašto može da se izbacila iz UN, OEBS-a, MOK-a, MMF-a ..., kako može da joj se odriče ime koje je imala prethodnih 70 godina, zašto više nema "unutrašnjih pitanja", ni spoljnih granica, a u svako doba može da bude podeljena "unutrašnjim" granicama, zašto je njenim građanima uskraćeno pravo na ekonomski opstanak i preti im se bombardovanjem, a istovremeno se iskazuje briga za njihova "ljudska prava" - sankcije i drugi vidovi izolacije (tzv. "spoljni zid" sankcija) su drastično pogoršali uslove privređivanja i života za sve stanovnike Jugoslavije (bez obzira da li su oni Srbi, Albanci, Mađari, ili Hrvati), kao i za izbeglice, koje su tako dvostruko kažnjene: izgonom iz matične zemlje i kaznom zemlje koja ih je primila.

Od 1991, kad je u bivšoj Jugoslaviji počeo secesionistički rat, a zatim osnovana Badinterova komisija, traje licemerje, pred kojim je pokleknuo liberalni i demokratski duh Evrope, principi međunarodnog prava i povelje UN. Nakon sprovedene secesije, Bosna, Slovenija, Hrvatska i Makedonija su registrovane kao nove zasebne države, čija se secesija, ime i integritet brane, dok se Jugoslaviji osporava pravo na ime, postojanje i integritet. Na reč "Yugoslavia" pao je tabu. Pošta koja se iz nekih zemalja sa Zapada upućuje u Jugoslaviju ne sme imati reč "Yugoslavia", pa se pošiljaocu nalaže da je naslovi sa "ex-Yugoslavia," "Serbia," ili "Montenegro." Skorašnja "dosetka" u tom repertoaru nalazi se u Newsletteru Europe and the Balkans (No. 9 - June 1996). Tu je upotrebljena sintagma "Serbia-Montenegro" da bi se izbeglo ime "Yugoslavia". Umesto da ljudima sluđenim raspadom zemlje u kojoj su živeli 50, ili sedamdeset

godina daju primer i uzor zdrave pameti i svesti, Evropa i Zapad daju impulse jednoj novoj političkoj shizofreniji, pošto se u istom dahu zalažu za integraciju u jednoj ravni (Evropa integriše, ruši Berlinski zid), a podstiču nacionalizam, dezintegracija i građanski ratovi, sa ciljem da se razmrve istočni blok, SSSR i Balkan.

Istovremeno, ovi primeri dovode u pitanje celu (optimističku) varijantu novog svetskog poretka. Jer, jedna od motivacija za novi svetski poredak (ne u njegovoj cinično-hegemonističkoj varijanti) je bila da bi svetska vlada i stvaranje globalne federacije eliminisali ekonomske, političke i ideološke probleme sveta, a posebno uzroke i razloge za ratove. Međutim, ako je čak i u tako maloj sredini kao što su ex-Jugoslavija, Bugarska, Rumunija, ili Albanija lako začeti i raspaliti međjuetničke (ili interesničke - Srbi protiv Srba, Albanci protiv Albanaca) sukobe do građanskog rata, kako bi toga mogle biti pošteđene mnogo kompleksnije zajednice, kao što je svetska federacija?

Dimitrije Mitrinović je svojevremeno primetio da su ratovi - koji su od kraja devetnaestog veka vođeni na tlu Evropi (uključuju i one sukobe koji su bili deo svetskog rata) - bili, zapravo, građanski ratovi (jer je, po njemu, Evropa već od tog vremena bila dovoljno homogen prostor takvu konstataciju). To - u ekstrapolaciji - znači da novi svetski poredak takođe ne bi isključivao ovu vrstu "građanskih" ratova.

AKVARIJANSKA EPOHA I ŠIRENJE SVESTI

U svojoj drami *Čovek i nad-čovek* iz 1905, Dž. B. Šo (G. B. Shaw) izlaže ideju da se čovečanstvo nalazi na prekretnici i da će "sile života" ubrzo poprimiti viši oblik od današnjeg čoveka. Kod Šoa i pojedinih mislilaca s kraja prošlog i početka XX veka, javlja se (darvniistički inspirisana) ideja da se (biološka) evolucija nastavlja i da će ona iznedriti novi soj "nadčoveka." Sa ovim idejama ne treba brkati rasističke ideje koje razvijaju L. Woltmann, J-A. Gobineau, H. S. Chamberlain, ili nacional-socijalisti, gde se podrazumeva da taj soj (arijevci) već odavno postoji i da samo treba da prevladaju, ili zavladaju (vidi Vlahović, 1996: 202-205). Godinu dana kasnije Šo je sa Oridžom (Orage) pokrenuo časopis *New Age*, u kome će između 1920-21 sarađivati i Dimitrije Mitrinović, iznoseći svoje ideje o novom svetskom poretku i svečoveku, budućem građaninu sveta. Na taj način se stavlja u opticaj termin "Novo doba" (New Age) koji će kasnije obuhvatiti veoma šarolik krug ideja, posebno u drugoj polovini našeg veka.

Karakteristično je da se ideje koje razvijaju Sri Aurobindo, Dimitrije Mitrinović, Džidu Krišnamurti, Teljar de Šarden (a kasnije, u drugoj polovini našeg veka i autori iz kruga novog doba), vezane za duhovnu evoluciju čoveka, ne oslanjaju na evolucionizam darvinovskog tipa, nego na pojam duhovne evolucije čoveka i čovečanstva. Autori iz kruga novog doba to će potkrepljivati i nalazima neurologije i psihologije - da čovek ne koristi više od 10-20 % neurološkog kapaciteta svog mozga, iz čega izvlače zaključak da ovaj i ovakav čovek ima realno mnogo veći kapacitet, tj. da ima biološki kapacitet, ili osnovu za dalji duhovni razvoj. Drugi idu i dalje do spekulacija da je čovek zapravo programiran [6] za duhovnu evoluciju koja tek treba da usledi, a to programiranje povezuju sa nekom međuzvezdanom intervencijom, od strane neke "više inteligencije."

Tokom poslednjih 30 godina, iskristalisalo se nekoliko krugova ideja koje ulaze u opseg New Age-a.

(A) Shvatanje religije i predstave o svetu. New Age preuzima neke novovekovne ideje: versku toleranciju, polimorfnost religijskog iskustva, pravo na slobodan izbor vere, uključujući tu i ateizam.

1) Sve religije su različiti odnosi prema svetom i načelno su jednake. Religija treba da se zasniva na ličnom iskustvu i izboru, a ne na institucionalnoj predaji, tradiciji, običaju, rutini... Svako ima pravo da se opredeli za tip iskustva koji njemu najviše odgovara. Verska tolerancija zasnovana na samom iskustvu svetog - koje nije isključivo nego inkluzivno. Bogovi New Age-a ne kažu: nemoj imati drugih bogova osim mene, nego: ima ljudi koji veruju u druge bogove, ali svi smo mi jedno.

2) Religija oslobođena dogmi i nauka New Age-a ulaze u prirodan savez, vođeni zajedničkim ciljem - da obogate ljudsko iskustvo, čovekovo razumevanje sveta koji ga okružuje i njega samog i da oplemene odnose u zajednici.

3) Monizam, holizam i panteizam. Postoje objedinjujući principi univerzuma (formativna uzročnost, morfogenetska polja), koji ukazuju da je nastanak univerzuma teleološki "podrazumevao" nastanak života i svesti (posmatrača). Univerzum je nameran da sebe vidi i shvati (antropički princip). U tom kontekstu, božanstvo se iskazuje kao suština svekolikog stvaranja i postojanja - ono ne postoji "pre" ili "posle."

4) Čovek otkriva svoju bogolikost promenom svesti: duhovnim preobražajem i svojevrsnim samoprepoznavanjem.

5) Neki teolozi ističu da New Age radije pribegava veri u reinkarnaciju i karmu, nego (hrišćanskoj) veri u jedan život i nebesku platu u egzistenciji *post-mortem*. To nije motivisano (kako to veruju zapadni teolozi) nekom posebnom naklonošću pristalica New Age-a prema istočnjačkim idejama (uostalom verovanje u reinkarnaciju je postojalo i u antičkoj Grčkoj), nego je motivisano slično kao i opredeljenje za istočne tipove kosmologija - one se lakše uklapaju i povezuje sa modernom naukom, nego (prostorno i vremenski) ograničena biblijska slika stvaranja sveta.

6) Ideologija New Age-a uključuje neke stavove savremene fizike i biologije i psihologije, a neke uopštava do principa, kao što su holografska paradigma, antropički kosmološki princip, ili ih primenjuje na specifičan način (teorija haosa, fraktali, morfogenetska polja itd.).

(B) Drugi krug ideja odnosi se na pojedinca i njegovu svest.

1) Svi ljudi nose u sebi istu božansku suštinu.

2) Duhovno preobraženi pojedinac je osnova širih promena. Prema čuvenom dvojstvu Artura Kestlera, New Age se opredeljuje za logiku jogina, smatrajući da promene u svetu kreću od unutarnjih promena pojedinaca, umesto logike komesara, koji veruje da se ljudi menjanju kolektivno, kao grupe, pod uticajem društvenih okolnosti). Kada naraste kritičan broj pojedinaca koji su duhovno preobraženi, dolazi do naglog skoka - cela zajednica preuzima nove vrednosti.

3) Pojedinac može biti preobražen (samoaktualizovan, prosvetljen, oduhovljen, obožen) spontanom evolucijom svesti, upražnjavanjem neke duhovne discipline, ili pod uticajem psihodelika. Ovo poslednje uverenje je zaslužno za fatalno širenje narkomanije u redovima pristalica New Age.

4) Briga o vlastitom zdravlju kroz pravilnu ishranu, vežbanje, tehnike relaksacije i meditacije, suštinska je za holistički pristup zdravlju. Ako možeš da se izlečiš alternativnom medicinom, ne pribegavaj klasičnoj. Sa zdravim duhom telo je zdravo.

(D) New Age je tokom ovog perioda razvio svoj žargon i ogroman broj najrazličitijih grupa, kutova, institucija, asocijacija itd.

1) Kad je reč o žargonu, termini koji su nešto užeg značenja, ili se nekad koriste kao sinonimi za New Age su: Aquarian Age, Human Potential Movement, Aquarian Conspiracy, Cosmic Humanism itd. Postoji takođe omiljeni rečnik, gde ulaze reči (imenice, sintagme, ili pridevi) kao: oneness, superorganism, holistic, holographic, synergistic, at-one-ment, human potential, harmony, personal growth, self-actualisation, altered states, cosmic consciousness, awakening, enlightenment, paranormal, transcendence.

2) Kad je reč o grupama, moglo bi se reći da kultovi stoje na jednoj strani, a asocijacije intelektualaca na drugoj. Od ovih drugih pomenućemo samo jednu, po principu slučajnog uzorka, a i stoga što smo u ovom tekstu dva puta navodili jednog od njenih osnivača. To je Centar za procesna istraživanja (Center for Process Studies), koji su 1973 osnovali Džon Kob (John B. Cobb) i Dejvid R. Grifin (David Ray Griffin) sa ciljem da razvija i primenjuje holističko-relacioni pogled na svet. To znači da im je cilj da objedine nauku, religiju, etiku i estetiku i da posmatraju kosmos kao organsko jedinstvo, koje se može istraživati kroz iznutra povezane procese. Termin "relacioni" i "procesni" znače da se povezuju različite kulturne tradicije (Istok i Zapad) ekološke, inter-religijske, političke i ekonomske teme, sa ambicijom da doprinesu stvaranju pretpostavki za jedan svet oslobođen rata, nepravde i očajanja. Svojim uzorima smatraju Vajtheda (Alfred North Whitehead) i Hartšorna (Charles Hartshorne).

Na osnovu onoga što se zbivalo tokom poslednjih 30 godina mogu su se uočiti i neke velike slabosti New Age-a. Različiti kritičari ukazuju na različite slabosti (jedne ističu teolozi, a druge naučnici). Mi ovde izdvajamo sledeće.

1) Nekritički utopizam, pregrejana očekivanja i obećanja, bilo da su ona vezana za oblast društva, individue, opšteg razvoja (nauka, umetnost, komunikacije), ili sam univerzum, vezuju se za doba akvarijusa, akvarijansku konspiraciju, veliki preokret, spritualnu revoluciju itd. U tim očekivanjima je sadržana protivrečnost slična onoj koja se javlja u učenju da je dobar i svemoćan Bog stvorio ovaj svet. New Age ističe različite ideje i saznanja vezana za svet i čoveka, sa ubedenjem da ta saznanja mogu doneti radikalnu promenu čoveka i sveta. Reč je o (pozitivnim) svojstvima i odnosima koja New Age uočava kao trajnu crtu univerzuma i ljudske prirode, te se postavlja pitanje - otkuda uopšte zlo i nevolje, ako je ljudska priroda suštinski pozitivna i ako su čovek i univerzum od vajakada u skladu. Dakle, zašto bi univerzum toliko čekao na neku veliku pozitivnu promenu, koja se do sada nije odigrala, nego je ta promena tek pred nama, u akvarijanskoj epohi? Istina, postoje tu i shvatanja koja su umernija i svesna ograničenja koja se postavljaju pred bilo kojim optimizmom.

"Naš pokret zasniva se na svesti da je modernitet zapretio samom opstanku života na našoj planeti. Ta svest, kombinovana sa rastućim saznanjem o međuzavisnosti modernog pogleda na svet, militarizma i ekološkog pustošenja, daje ljudima neviđen podsticaj da sagledaju ono što govori u prilog postmodernog stava... Zastupnici ovog

pokreta ne drže se naivne utopijske vere da će uspeh pokreta doneti globalno društvo sveopšteg mira, sklada i sreće, u kome će svi duhovni problemi, društveni konflikti, ekološka razaranja i teške odluke nestati. Postoji, na kraju, i istina u tvrdnji svetskih religija da zlo ima svoje transkulturno mesto u dubinama ljudskog srca, koje nikakva paradigma, kombinovana sa novim ekonomskim poretkom, novim načinima uzgajanja dece, ili nekim drugim socijalnim aranžmanima, neće odjednom otkloniti. Osim toga, tačno je rečeno da je 'život pljačka' - da je jak elemenat kompetitivnosti u životu inherentan i da ga nikakav društveno-političko-ekonomsko-ekološki poredak ne može prevladati. Ove dve istine, posebno ako ih imamo zajedno u vidu, treba da nas čuvaju od nerealnih nada" (Griffin, 1990: xii)

2) Preterano oslanjanje na vrednosti kao što su spontanost, iracionalnost, osećajnost. Zanemarivanje obrazovanja, discipline, učenosti. Oslanjanje na kolektivnu psihologiju kulta, gurua, komuna itd. Oslanjanje na sujeverje, ili njegovu eksploataciju. Tolerisanje ili nedovoljan otpor prema satanističkim kultovima sa negativnim programima.

3) New Age posebnu pažnju pridaje izmenjenim stanjima svesti, pri čemu posebnu vrednost daje proširenoj, "kosmičkoj" svesti, koju prepoznaje u mističkom, umetničkom, ili psihodeličkom iskustvu. Za velik broj pobornika ovih ideja to se izvrglo u svojevrstu mistifikaciju, jednaku onoj koju stvaraju mediji i službene političke ideologije. Mnogima od njih nedostaje upravo "neizmenjena", obična svest.

4) Jedan deo kontrakture šezdesetih i jedan deo New Age psihologije se zasnivao na korišćenju psihodelika kao sredstva oslobađanja, širenja, obogaćenja svesti, verujući da je legalizovanje droge (posebno psihodelika) kao legitimnog puta i sredstva proširenja svesti, važan korak u realizaciji akvarijanske epohe. Hipici i kontrakultura šezdesetih su verovali da je to jedna od osnova njihovog otpora i pobune protiv malograđanske sredine, nesvesni da je to - na dužu stazu - glavna komponenta samopora.

5) Stara potreba da se ima vlastita tradicija, iskazuje se u kontradiktornom stavu, jer se New Age oslanja (ili poziva) na stara učenja i znanja: šamanizma, okultizma, egipatske ezoterije, gnosticizma, rozekrucijanaca, masona, teozofije, istočnih filozofija, a s druge strane ističe svoje opredeljenje za budućnost (akvarijanska epoha) i principijelan prekid sa dotadašnjim prilikama i ograničenjima čoveka iz prethodnih epoha. New Age takođe ističe Novi svetski poredak kao vlastitu nadu, ali ne poredak tehnokrata, futurologa ili mračnih zaverenika, nego poredak kao zajednicu zbratimljenog, osvešćenog, duhovno preobraženog čovečanstva, moralno doraslog tehnološkim moćima čoveka. Ako je pokret New Age samo nastavak i obnova starih učenja, onda on nema osnove da ističe neki principijelan preokret kao svoju nadu, pre nego pruži odgovor na pitanje: zašto čovečanstvo već nije bilo preobraženo učenjima Zoroastra, Bude, Isusa, Trismegistusa, ili bilo koga iz beskrajne galerije likova koji figuriraju na akvarijanskoj listi čekanja. Pošto su svi ti veliki likovi i njihova učenja već bili na istorijskoj sceni u poslednjih tri hiljade godina, a mi smo još uvek na istom, onda i New Age može da bude samo neka vrsta kompenzacije, ili ograničeni korektiv prilika koje su odvajkada manje-više iste i samo se menjaju u skladu sa karakteristikama vremena.

6) Nediskriminativni eklekticizam karakterističan je za neke tvorevine i praksu Novog doba. U različita razmatranja često se uključuju i spekulacije koje crpu iz imaginacije naučne, ili književne fantastike, kombinujući nauku i naučnu fantastiku (pozivanjem na granične ideje Tesle, ili Žil Verna - "zar nije Žil Vern predvideo mnoga naučna otkrića u svojim romanima"), zbog čega je mnogima teško da procene, gde ovde prestaje solidan teren naučnog razmatranja, a gde počinje (naučna) fantastika. Slične probleme postavljaju i drugi domeni u kojima se iskazuju ideje New Age: alternativna medicina, religija, psihologija i parapsihologija itd. Jednim delom, New Age pokazuje karakteristike tipične za postmoderno: jedan generalni promiskuitet, u kome se slobodno povezuju i mešaju ezoterija, okultizam i religijske ideje različitih kultura i religija, nauka i naučna fantastika, psihologija i parapsihologija, mističko i psihodeličko iskustvo, književna imaginacija, socijalna teorija i utopijske ideje, hemija i alhemija, medicina i alternativna medicina, futurologija i astrologija, ekologija i mitologija, umetnost i različiti tipovi radionica (workshop) itd. U tom sinkretizmu i eklektičnosti je i snaga i slabost New Age. Reklo bi se da je New Age drži širom otvorena vrata, na koja sve i svako može da uđe - a nekad se ima utisak da su ta vrata toliko razglavljena, da bilo ko i bilo šta može da uđe i da se veže za taj naziv. Ako je u to uključena ličnost velikog formata, onda nastaju vredni spojevi i istinski kreativni prodori, ako je na delu osoba skromnih mogućnosti, onda je rezultat za jednokratnu upotrebu. U vreme carske Rusije u skoro svakoj guberniji je postojao po neki jurodivi koji je bio ubeđen ili da je vanbračni sin cara, ili da je novi mesija (Isus), a neki od njih su uspevali da se probiju i do dvora. Na Zapadu se takođe javljaju mesije koji se lako uklapaju u akvarijansku ideologiju New Age-a i za neko vreme izazivaju milenaristički zanos koji je - očigledno - trajna potreba jednog broja ljudi.

Bliska New Age-u je i orijentacija koja sebe vidi kao opoziciju dekonstruktivnoj postmoderni i otuda sebe naziva konstruktivnom postmodernom. Tako je pre oko 10 godina pri Državnom univerzitetu Njujorka (State University of New York) pokrenuta edicija koju uređuje prof. David Ray Griffin. U programskom tekstu u kome objašnjava seriju i značenje konstruktivne postmoderne on kaže: "Dekonstruktivna postmoderna sprovodi dekonstrukciju moderne uklanjajući pretpostavke na kojima izrasta pogled na svet (kao što su Bog, svrha, značenje, subjekt, svet, istina). (...) Konstruktivna, ili revizionistička postmoderna ne odbacuje mogućnost pogleda na svet, nego oblikuje postmoderni pogled na svet, tako što sprovodi reviziju modernih premisa i tradicionalnih pojmova. (...) ona stvara novo jedinstvo naučnih, etičkih, estetičkih, i religijskih saznanja. (...) Svet postmoderne podrazumeva postmodernu duhovnost, društvo i postmoderni globalni poredak. Nadilazjenje modernog sveta znači nadilaženje individualizma, antropocentrizma, patrijarhalnosti, mehanizacije, konsumerizma, nacionalizma i militarizma. Konstruktivna postmoderna pruža osnovu za ekologiju, mir, feminizam i druge emancipatorske pokrete našeg vremena. Termin postmoderno u odnosu na premoderno naglašava da je moderan svet stvorio neuporediv napredak koji ne treba da bude izgubljen u opštoj odbojnosti prema njegovim negativnim crtama. (...) Svojim povratkom na organicizam i prihvatanje vančulnog opažanja, konstruktivna postmoderna se otvara za istine i vrednosti iz različitih oblika premodernog mišljenja i prakse koji su dogmatski bili odbačeni od strane moderne. Ovaj kreativni,

revizionistički postmodernizam uključuje kreativnu sintezu modernih i premodernih istina i vrednosti” (Griffin, 1990: x-xi).

NOVI TALAS ISTRAŽIVANJA SVESTI

Početak devedesetih kreće novi talas istraživanja svesti, drugačijeg usmerenja nego što je bio pristup iz ugla Novog doba. Osnovna razlika je u tome što se za ova istraživanja ne vezuju akvarijanske nade Novog doba, niti je naglasak na izmenjenoj, proširenoj ili psihodeličkoj svesti.

U prvoj polovini XX veka svest je bila u nemilosti i u psihologiji i u sociologiji. Za psihoanalizu ona je izgubila na značaju kad je Frojd lansirao metaforu psihe kao ledenog brega: svest je ono malo što viri iznad vode, nesvesno je ono mnogo više, što se nalazi ispod vode. Svi su počeli da se pozivaju na nesvesno - istoričari kulture, istraživači umetnosti i umetnici itd. Na drugoj strani, bihevjalna psihologija je odbacivala svaki "introspekcionizam" i psihologiju svesti kao nešto "subjektivno", usredsređujući se na ono što je "objektivno" - tj. ponašanje. Na trećoj strani, za parapsihologiju svest je takođe bila inferiorna, jer je izgledalo da se parapsihološki fenomeni javljaju po pravilu kad je uobičajena, dnevna svest sužena ili odsutna - parapsihologiju su zanimala zaumna stanja, izmenjena stanja svesti. Ono na šta su od kraja XVIII do kraja XIX veka ljudi bili posebno ponosni - razum i svest - postali su trivijalni, obični, bezvredni, takoreći prezreni. Sociolozi i istoričari kulture su se bavili razvojem i progresom svesti (kroz istoriju kulture), ali je uslovljenost svesti u odnosu na kulturno-socijalne činioce devalvirala značaj svesti na sličan način kao ukazivanje na nesvesno u psihologiji.

Generalno stanovište Novog doba je s jedne strane devalviralo (običnu) svest, a s druge strane naduvalo akvarijanska očekivanja vezana za proširenu, izmenjenu svest. Ono je izokrenulo prethodnu - racionalističko-prosvetiteljsku - lestvicu vrednosti, a "običnu svest" je obezvređilo iz drugih razloga nego što su to učinili psihoanaliza, bihevjalna psihologija i sociologija kulture.

Oscilacije u stavovima i vrednosnim opredeljenjima mogu se - između ostalog - pratiti na onome što se naziva "svest divljaka" - od prethodnog potcenjivanja, do (novog) precenjivanja, kao i na primeru svesti "drugih" ("Istočnjaka" itd.). U jednom periodu, šamanistička svest je smatrana prethodnom, nižom, primitivnom fazom u razvoju svesti, a u drugom periodu se ona uzdiže iznad "naše" obične svesti, kao vrednija i šira, kojoj su dostupna dublja znanja i uvidi. To podseća na status Indijanaca u vesternima - u jednoj fazi primitivni nasilni divljaci, u drugoj plemeniti nosioci dubokih osećanja i poštovanja prirode. Slični pomaci su sprovedeni i u odnosu na procenu "izmenjenih stanja" svesti, koja su posle perioda u kome su imala niži status, uzdignuta na rang nosioca "viših istina." U oba slučaja je bio karakterističan jedan generalizujući, nediskriminativan pristup (gde se povezuju, ili izjednačuju stanja izmenjene svesti izazvana upotrebom droga, duševnim poremećajima, šamanističkom, ili mističkom praksom, u toku spavanja, stresa, na ivici smrti itd.), bilo da se ta izmenjena stanja ocenjuju negativno, ili pozitivno.

Na sličan način, dok su ranije ljudima iz istočnih kultura (Indija, Kina) pridavane neke inferiorne odlike (nedostatak individualnosti, fatalizam, iracionalizam), u New Age-u se javlja neka vrsta kompenzatornog precenjivanja, jer se u "duhovnost Istoka" projektuje i tamo nalazi sve ono što nedostaje "racionalnosti i materijalizmu Zapada." Jedan od razloga što je "dnevna svest" imala nizak rang, bilo je i to što je ona smatrana smetnjom u otkrivanju viših, dubljih istina. U jednom periodu New Age ideologije posebna očekivanja i fascinacija razvili su se u odnosu mogućnosti "proširenja svesti" upotrebom psihodeličkih, odnosno psihotropnih supstanci.

Istraživanje svesti od početka devedesetih pre svega se vraća "normalnoj" svesti, svesti koja nije pod uticajem psihodelika, duševnog poremećaja, ili pod uplivom šamanističkih ili mističkih zanosa. Iako istraživanje tzv. izmenjenih, ili graničnih stanja svesti nije napušteno, što se vidi i po programu velikih međunarodnih skupova posvećenih svesti (na primer u Tucsonu, čiji je domaćin Univerzitet u Arizoni), smatra se da je obična svest jedan od zanimljivih, izazovnih problema nauke o duhu (science of the mind). A smatraju je podjednako izazovnom i neurolozi i biolozi i fizičari i psiholozi i istraživači iz oblasti lingvistike i hermeneutike, filozofije, kao i antropologije. Istraživači se slažu da postoje "laki" i "teški" problemi vezani za svest. Laki su oni koji se mogu istražiti metodama teorije saznanja, ili se objasniti kroz neurološke mehanizme i teoriju informacija. Teški su oni se tiču iskustva (doživljavanja), odnosno objašnjenja šta znači biti "svestan" (svestan organizam, ili svesna mašina).

Znamo da metafora čoveka-mašine seže unazad do Lametrija, dok se danas upotrebljava suprotna metafora ("svesna-mašina"), te se istražuju tipovi svesti kod životinja, ili mogućnost svesti kod mašina sa veštačkom inteligencijom. Za svest se koriste i termini "fenomenalna svest" ili "qualia," a posebno "svesnost" (engl. awareness).

Iako pojedini istraživači (kao osobe) kombinuju ideologiju Novog doba i svoja istraživanja, istraživanje svesti u novom talasu nema kao svoj okvir, niti je motivisano ideologijom, utopizmom i očekivanjima Novog doba - ambicijom da se pronade put ili osnova oslobođenja, oduhovljenja, radikalnog preobražaja čoveka i čovečanstva kroz "evoluciju" ili "proširenje" svesti, dakle, neku "višu svest" - nego nastojanjem da se, polazeći od "dnevne svesti," "spektar svesti" razume u celom ekološko-tehnološkom dijapazonu (od pčele do delfina, od autizma do estetičke kontemplacije, od zombija do veštačke inteligencije) i osvetli i različitih uglova: kvantne fizike, neurologije, biologije, psihologije, lingvistike, antropologije, teorije značenja i teorije informacija, filozofije, estetike...

ZAKLJUČAK

Tokom poslednje dve decenije u svetu se mogu zapaziti nekoliko opštih tendencija koje ponovo zaoštavaju regionalne napetosti, pogoršavaju uslove života velikog broja ljudi i dovode u pitanje pozitivne globalne tokove kao što su verska tolerancija, sekularizacija, razoružanje i pacifikacija, jačanje svesti o globalnim vezama i

međuzavisnosti regiona, nastojanja da se svetski problemi rešavaju koordiniranim akcijama svetskih sila i malih zemalja.

Pad velikih nada XIX veka, praćen je padom nada u radikalni preobražaj čoveka i uslova života, koje su u našem veku naizmenično, ili istovremeno, vezivane za: socijalizam, liberalni kapitalizam, razvoj nauke i tehnike i akvarijansku epohu u duhu Novog doba. U žargonu postmoderne to se naziva "krajem velikih priča" tj. posustajanjem i napuštanjem izblamiranog duha utopizma koji je prožimao Novi vek od renesanse naovamo. Kao odgovor na to javljaju se nade vezane za obnovu religioznosti, ali ne u sinkretističkom duhu Novog doba, nego u radikalnim, fundamentalističkim varijantama, povratka srednjevekovlju.

Velika očekivanja koja su se vezivala za pad "gvozdene zavese" i generalno oslobađanje Evrope od blokovskih podela, raspršila su se suočavanjem sa negativnim tendencijama koje se više ne mogu staviti u račun prethodnom režimu (kao njegove posledice, ili recidivi), nego su očito posledica neuspeha u "tranziciji", budući da međunarodni činiooci (koji odlučuju, ili imaju presudan uticaj na ishode) ne žele uspeh "tranzicije", odnosno samostalne i ravnopravne, nego gnjecave partnere, koji se nude u bescenje na međunarodnoj ekonomskoj, političkoj i vojnoj berzi.

PRIMEDBE

1) Međunarodna zajednica verskih sloboda (IARF) osnovana je 1900 godine sa ciljem da širi ideje koje su inspirisale Svetski parlament religija, a zatim je osnovano još nekoliko sličnih organizacija, od kojih je najmlađa Svetska konferencija religija za mir (WCRP), osnovana 1968. godine.

2) Stvar je privremeno "objašnjena" iz dva ugla. Sovjetsko objašnjenje je lansiralo teoriju "socijalizma u jednoj zemlji," tj. objašnjenje da je socijalizam u jednoj zemlji ugrožen dok ne postane svetski i da stoga država mora da jača, umesto da odumire, pošto se klasna borba u tim uslovima zaoštava. Objasnjenje humanističkog marksizma i nove levice je glasilo da je staljinizam deformacija i birokratizacija socijalizma koji se razvija u uslovima jedne društveno-ekonomski nerazvijene zemlje, ali da staljinizam ne diskvalifikuje samu ideju i moguću praksu socijalizma.

3) Tokom XIX i prve polovine XX veka u pojedinim zemljama procesi modernizacije i sekularizacije su artikulisani u sklopu žestokog sukoba između monarhističke i republikanske organizacije društva. Monarhija je predstavljala "stari režim" (ancien regime), a republika sekularizovano, građansko društvo. Tokom XIX veka Francuska se teturala između monarhije i republike, da bi završila sa republikom. Tokom XX veka proces modernizacije i ateizacije su artikulisani u sklopu žestokog sukoba između socijalističke i kapitalističke organizacije društva. Tokom XX veka Rusija se teturala između pravoslavlja i boljševizma, između socijalizma i kapitalizma, da bi kraj veka dočekala u veoma teškim prilikama, koje više nisu ni tvrdi socijalizam, ni obnovljeni kapitalizam, nego anarhija.

4) Drugim rečima, ovde ni uspostavljanje ni pad socijalizma ne tumačimo iz ugla teorije zavere, nego pre iz ugla jedne marksističke teorije istorije. Dakle, niti je socijalizam uspostavljen zbog toga što su Nemci u zapečaćenom vagonu prebacili

Lenjina i grupu boljševika u carsku Rusiju 1917, niti je pao zbog toga što je neko u CIA isposlovaao da se Gorbačov izabere na mesto prvog čoveka u SSSR-u. To ne znači da u "zapadnom bloku" nisu postojali planovi i strategije da se SSSR i istočni blok razbiju, nego da ti planovi i želje (koji su postojali još pre II sv. rata, a kasnije revidirani u skladu sa prilikama) nisu bili presudan činilac, nego je bitan činilac bio neuspeh socijalizma da ostvari "strukturne promene" koje bi vodile prevazilaženju nagomilanih unutrašnjih teškoća.

5) Kad ministar jedne države na Balkanu izjavi da sa pažnjom prati položaj manjina u državi Teksas i da će podržati uključivanje Teksasa u međunarodnu zajednicu u skladu sa procesima demokratizacije u Teksasu, to znači da svetska vlada, zapravo, već postoji, pošto ovaj ministar sa Balkana ima upliva na unutrašnje prilike u Teksasu (zapravo, u uslovima svetske vlade, prilike u Teksasu više i nisu unutrašnja stvar Teksasa ili SAD, nego su predmet svetske brige) - svaki problem je sada međunarodni problem. To znači da svetska vlada nije deo nekog tajnog plana, nego već javno funkcioniše.

6) Mada je bihevjoralna psihologija po svojim osnovnim idejama suprotna duhu New Age-a, njen osnivač Skinner (B. F. Skinner) imao je slične ambicije - da programiranjem vaspitanja i obrazovanja dece (odnosno uslovljavanjem ponašanja na osnovu princip bihevjoralne psihologije) utiče na stvaranje jednog novog soja ljudi, vaspitanih u društvenim institucijama, koji će biti idealni građani jedne racionalno i moralno savršene zajednice. Svoje delo (pisano pre pedeset godina - objavljeno 1948), gde izlaže ove ideje nazvao je Valden II (naslov je aluzija na dnevnik Henrija Toroa, Valden , gde je izložen jedan životni ideal slobodnog života u prirodi, koji će biti i jedan od uzora generaciji bitnika deset godina kasnije (1955-1960) i generaciji hipika dvadeset godina kasnije (posle 1965-1970). Skinnerove ideje su i oprobane u pedagogiji i školstvu SAD (na prilično širokoj osnovi) između 1960-1980, ali su kasnije napuštene.

(prevodi tekstova citiranih na engleskom):

* "Sledeći vek može i treba da bude vek humanizma... mi se nalazimo u zori novog doba... jednog sekularnog društva planetarnih razmera... Kao ne-teisti mi polazimo od čoveka a ne od boga, od prirode, a ne od božanstva... mi osuđujemo podelu čovečanstva na nacionalističkim osnovama... Stoga svoj pogled upravljamo prema razvoju sistema svetskog zakonodavstva i svetskog poretka, zasnovanog na transnacionalnoj federalnoj vladi... Istinska revolucija se zbiva."

** "To je primer - situacija između Ujedinjenih nacija i Iraka - gde Ujedinjene nacije namerno zadiru u suverenitet suverene nacije... To je sada sjajan presedan koji može biti primenjen na sve zemlje sveta..."

LITERATURA

NOVI SVETSKI POREDAK

- [1] Banet, R.J. & Cavanagh, J., *Global Dreams* (N. York: Simon & Schuster, 1994).
- [2] Bell, D., *The Coming of the Post-industrial Society* (New York, 1973).
- [3] Boutros Boutros, G., *Agenda for Peace* (New York: United Nations, 1992).
- [4] Brzezinski, Z., *Between the Two Ages* (Penguin, 1975).
- [5] Dewey, J. & Potter, C.F., *Humanist Manifesto* (New York: Colum. Un. Press, 1933).
- [6] Lasch, Ch. *The Revolt of the Elites* (New York: W.W. Norton, 1995).
- [7] Eljadje, M., *Istorija verovanja i religijskih ideja (I-III)* (Beograd: Prosveta, 1991).
- [8] Murphy, C.N., *International Organizations and Industrial Change* (Oxford: Un. Press, 1994).
- [9] *The New World Order* (New York: Carnegie Endowment, 1940).
- [10] Olson, W. C. & Groom, A.J. R., *International Relations Then & Now* (London: Harper, 1991).
- [11] Pajin, D., "Povest o dobrom Evropljaninu", *Književnost*, br. 1/1984 (1984).
- [12] Quigley, C., *Tragedy and Hope* (New York: Macmillan, 1966).
- [13] Singer, M. & Wildavsky, A., *The Real World Order: Zones of Peace/Zones of Turmoil* (New Jersey: Chatham House, 1993).
- [14] Sitarz, D., *Agenda 21* (Carbondale, Earth Press, 1994).
- [15] Talbott, S., "The Birth of a global Nation" *Time*, July 20, 1992.
- [16] Toffler, A., *Creating a New Civilization* (Atlanta: Turner, 1994).
- [17] Wells, H. G., *The Open Conspiracy: Blue Prints for a World Revolution* (London, 1928).
- [18] Wells, H. G., *The Shape of Things to Come*, (London, 1933).
- [19] Wells, H. G., *New World Order*, (London, 1939).

AKVARIJANSKE IDEJE - NEW AGE

- [1] Barrow, J. D. & Tipler, F. J., *The Anthropic Cosmological Principle* (Oxford: Univ. Press, 1986).
- [2] Curling, C. D., "Ascending, Converging, Evolving," *The Teilhard Review*, Vol. 21, No. 1, Spring 1986 (London: The Teilhard Centre for the Future of Man, 1986).
- [3] Devall, B. & Sessions, G., ed., *Deep Ecology - Living as if Nature Mattered* (Salt Lake, 1985).
- [4] Bateson, G., *Mind and Nature - A Necessary Unity* (N. York: Bantam, 1979).
- [5] Bohm, D., *Wholeness and the Implicate Order* (London: Routledge & K. Paul, 1980).
- [6] Fox, M., *Whee! We, wee All the Way Home - A Guide to a Sensual Prophetic Spirituality* (Santa Fe: Bear & Co, 1981).
- [7] Ferguson, M., *Aquarian Conspiracy* (Los Angeles: J. P. Tarcher, 1980).
- [8] Fox, M., *The Coming of the Cosmic Christ* (S. Francisco: Harper & Row, 1985).
- [9] From, E., *To Have or to Be?* (London: Sphere Books, 1979).

- [10] Geisler, N. L., "Neopaganism, Feminism, and the New Polytheism", *Christian Research Journal*, Fall 1991 (San Huan Capistrano: Christian Research Institute, 1991).
- [11] *Etika i ekologija*, priredio Vukašin Pavlović (Beograd: Eko centar, 1996).
- [12] Griffin, D. R., ed., *Sacred Interconnections: Postmodern Spirituality* (Albany: SUNY, 1990)
- [13] Griffin, D. R. ed., *Spirituality and Society - Postmodern Visions* (Albany: SUNY, 1988).
- [14] Huxley, A., *Perennial Philosophy* (London: Chatto & Windus, 1946).
- [15] Huxley, A., *The Doors of Perception* (Penguin, 1954).
- [16] Miller, D. L., *The New Polytheism: Rebirth of the Gods and Goddesses* (N. York: Harper & Row, 1974).
- [17] Naisbitt, J., *Megatrends* (N. York: Warner Books, 1982).
- [18] Pajin, D., *Vrednost neopipljivog* (Beograd: Nolit, 1990).
- [19] Pajin, D., *Otelovljenje i iskupljenje* (Beograd, Nolit, 1995).
- [20] Prigogine, I. & Stengers, I., *Order out of Chaos* (N. York: Bantam, 1984).
- [21] Pulkkanen, P., ed., *The Search for Meaning* (Ellingborough: Thorsons, 1989).
- [22] Rije, R., *Prinstonska gnoza* (Beograd: Prosveta, 1986).
- [23] Satin, M., *New Age Politics* (N. York: Dell, 1978).
- [24] Seed, J., Macy, J., Naess, A. & Fleming, P., ed., *Thinking Like a Mountain - Toward a Council of All Beings* (New Society Publishers, Philadelphia, 1988).
- [25] Sheldrake, R., *A New Science of Life - The Hypothesis of Formative Causation* (Los Angeles: J.P. Tarcher, 1982).
- [26] Sheldrake, R., *The Presence of the Past* (London: Fontana, 1988).
- [27] Smith, H., *Beyond the Post-modern Mind* (London: Quest, 1989).
- [28] Swimme, B., *The Universe is a Green Dragon* (Santa Fe: Bear & Co, 1985).
- [29] Talbot, M., *Mysticism and the New Physic* (London: Routledge & K. Paul, 1987).
- [30] Tart, Ch. T. ed., *Altered States of Consciousness* (New York: Doubleday, 1972).
- [31] Tart, Ch.T., *Waking Up* (Boston: Shambhala, 1986).
- [32] Teilhard de Chardin, P., *Budućnost čoveka* (Split: Crkva u svijetu, 1970).
- [33] Tompkins, P. & Bird, Ch., *The Secret Life of Plants* (Penguin, 1973).
- [34] Vlahović, P., *Čovek u vremenu i prostoru* (Beograd, V. Karadžić, 1996).
- [35] Walsh, R.N., Vaughan, F., ed., *Beyond Ego* (Los Angeles: J.P. Tarcher, 1980).
- [36] Welwood, J., *The Meeting of the Ways - Explorations in East/West Psychology* (N. York: Schocken, 1977).
- [37] Welwood, J., *Awakening the Heart* (N. York: Schocken Books, 1985).
- [38] Wilber, K., *The Spectrum of Consciousness* (Evanston: Theos. Publ. House, 1977).
- [39] Wilber, K., ed., *The Holographic Paradigm* (N. York: Random, 1982).
- [40] Wilber, K. ed., *Quantum Questions - Mystical Writings of the World's Great Physicists* (Boston: Shambhala, 1986).

NOVI TALAS ISTRAŽIVANJA SVESTI

- [1] Brzezinski, J., Di Nuovo, S. Marek, T. & Maruszevski T., Eds., *Creativity and Consciousness: Philosophical and Psychological Dimensions* (Amsterdam-Atlanta: Rodopi, 1993).
- [2] Chalmers, D. J., *The Conscious Mind - In Search of a Fundamental Theory* (Oxford Un. Press, 1995).
- [3] Churchland, P., *The Engine of Reason - The Seat of the Soul* (Cambridge: MIT, 1995).
- [4] Crick, F., *The Astonishing Hypothesis - The Scientific Search for the Soul* (New York: Scribner's Sons, 1994).
- [5] Denton, D., *The Pinnacle of Life: Consciousness and Self-Awareness in Humans and Animals* (London: Allen & Unwin, 1993).
- [6] Eccles, J. C., *How the Self Controls its Brain* (Springer Verlag, 1994).
- [7] Edelman, G., *Bright Air, Brilliant Fire: On the Matter of the Mind* (Penguin, 1994).
- [8] Penrose, R., *Shadows of the Mind* (Oxford Un. Press, 1994).
- [9] Searle, J., *The Rediscovery of the Mind* (Cambridge: MIT Press, 1994).
- [10] Tye, M., *Ten Problems of Consciousness: A Representational Theory of the Phenomenal Mind* (Cambridge: MIT, 1995).